

Младен Лишанин

Институт за политичке студије, Београд

ИСЛАМ И ИСЛАМИЗАМ: ПОРЕКЛО, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВЕ*

Сажетак

Циљ аутора је да у раду представи основне токове настанка и развоја, као и могуће перспективе ислама као политичког израза – другачије одређеног као исламизам. Док су културолошки, географски и политичко-економски извори исламизма у великој мери познати, они се морају константно изнова истраживати, имајући у виду трансформације кроз које, нарочито у последњих неколико деценија, пролази сам концепт исламизма као политичког израза ислама. Унутар-исламске верске па тиме и политичке поделе, однос ислама према западном свету и модерности као једном од најупечатљивијих обележја запада, као и положај религије у политичкој историји муслиманских друштава, неки су од фактора најчешће истицаних у савременој литератури као значајних за формирање савременог исламизма. Питање прибегавања употреби силе, посебно у виду савременог, транснационалног, тероризма, представља посебну област у савременим исламским студијама а од одговора на ово питање у великој мери зависи не само судбина ислама и исламске политике већ и глобалних политичких односа.

Кључне речи: *ислам, исламизам, тероризам, модерност, цивилизација*

Питање ислама као религије, али посебно његових различитих политичких манифестација, једно је од централних питања данашњих међународних и глобалних односа. Ово је разумљиво, има-

---

* Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

јући у виду пре свега бројност муслиманског становништва¹⁾ али и геополитички положај и економски значај великог броја исламских земаља. Међутим, значај ислама превазилази демографске, геополитичке и економске параметре. Реч је о религији која је, више него ма која друга, свакодневно присутна као део агенде промишљања али и праксе глобалних политичких односа.

Разуме се да разлози за то нису чисто, па ни превасходно, верске природе. Реч је о транспозицији ислама из верске у политичку сферу, што у свом најекстремнијем, насилном облику – облику исламистичког тероризма – производи тешко мерљиве последице у готово свим деловима глобалне политичке арене.

Елементарна дистинкција између ислама и исламизма је она коју прави Ендрју Хејвуд, када каже да се термин „ислам“ односи на религију, а „исламизам“ на „политичка уверења заснована на исламским идејама и принципима, или на политички покрет инспириран тим уверењима“. ²⁾ Као што ће се видети, политички циљеви исламистичких покрета могу бити одређени на различите начине, међутим, Хејвуд издваја три, како их назива, средишња циља исламизма: остваривање панисламског јединства, „прочишћење“ исламског света успостављањем аутентичних исламских друштвених поредака, као и одстрањивање западног – пре свега америчког – утицаја из исламских друштава.³⁾

Питер Демант издваја четири димензије, односно појавна облика исламизма: исламизам се, према његовом суду, јавља као идеологија, као покрет, као израз трибалистичког светоназора, или као одговор на друштвене (урбане, генерацијске или класне) кризе.⁴⁾

Већ из ова два наведена одређења исламизма уочљива је релативна неухватљивост овог појма. Оно што га у сваком случају карактерише јесте чињеница да он представља политички израз исламске вере, односно, другачије постављено, употребу ислама и његових принципа и симбола у политичке сврхе.

1) Реч је о другој најбројнијој религији на свету (након хришћанства), са око 1,6 милијарди верника што је готово четвртина светске популације.

2) Andrew Heywood: *Global Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011, p. 198; видети такође: Richard C. Martin and Abbas Barzegar: *Islamism. Contested Perspectives on Political Islam*, Stanford University Press, Stanford [CA], 2010.

3) Heywood: *Ibid.*

4) Peter R. Demant: *Islam vs. Islamism. The Dilemma of the Muslim World*, Praeger Publishers, Westport [CT] – London, 2006, pp. 180-184.

Међутим, Салва Исмаил, покушавајући да да још конкретније и прецизније одређење, прави и додатну дистинкцију: ону између „исламизма“ и „исламистичке политике“. При томе, исламистичка политика подразумева „активности организација и покрета који у политичкој сфери мобилишу и агитују служећи се знацима и симболима из исламских традиција, или политички активизам који укључује неформалне групације које (ре)конструишу репертоаре и референтне оквире исламских традиција“, док исламизам обухвата „како исламистичку политику, тако и ре-исламизацију као процес у коме се у различите области друштвеног живота уводе знаци и симболи повезани са исламским културним традицијама“⁵⁾ (попут, нпр. питања употребе хиџаба). За Исмаила је, дакле, исламизам генерички појам када је реч о увођењу исламских елемената у друштвени живот, док се коришћење елемената ислама у политичким борбама специфично одређује као исламистичка политика. Отуда његова дефиниција исламистичке политике у највећој мери одговара класичним дефиницијама исламизма какве срећемо у литератури, попут оне, већ наведене, Ендрјуа Хејвуда.

Исламизам, овако схваћен, има своју унутрашњополитичку и спољнополитичку димензију. Наравно да је настао у унутрашњим државним оквирима, као што су за савремену анализу буђења и развоја исламизма од највећег значаја проучавање унутрашњополитичких феномена попут отпора Муслиманске браће Насеровом режиму у Египту и, посебно, Исламске револуције 1979. године у Ирану. Како примећује Масимо Кампанини, „исламска револуција афирмисала се у шиитском окружењу, али је и за свет сунита била велики покретач са симболичким значењем. Она је показала да је у име ислама могуће направити корените промене политичких прилика и чак да је могуће успоставити исламску државу“.⁶⁾ Једном покренути на унутрашњем плану, исламистички механизми налазе путеве ка међународној арени, преливајући се најпре у регионалним оквирима, да би кроз неколико деценија стигли до оних глобалних захваљујући утицају различитих фактора – остајући, према Мохамеду Ајубу, у сржи увек унутрашњополитички феномени: „политички ислам у савременом добу је превасходно национални феномен и његове путање, иако подвргнуте међународном утицају, пре свега су одређене факторима ограниченим на појединачне кон-

5) Salwa Ismail: *Rethinking Islamist Politics. Culture, the State and Islamism*, I. B. Tauris, London – New York, 2006, p. 2.

6) Масимо Кампанини: *Историја Средњег истока (1798-2006)*, Clío, Београд, 2011, стр. 156.

тексте“.⁷⁾ Ајуб опажа да, приликом национално-транснационалне „трансплантације“ ислама, он губи како на релевантности, тако и на аутентичности, што, како ће се видети, отвара простор за уплив радикалних и екстремистичких групација, попут терористичких организација.⁸⁾

Ипак, утицај поменутих међународних фактора био је, нарочито у последњим деценијама, толики да се данашњи исламизам промишља као међународни феномен у најмању руку у једнакој мери као и унутрашњи. У тим оквирима, кључно питање које се отвара јесте однос ислама према Западу – сматрајући Западом, у овом случају више систем вредности које се односе на либерално-демократски поредак, отвореност и модерност, него конкретне државе и географска подручја. Када је реч о разумевању западно-исламских тензија, постоје два доминантна погледа,⁹⁾ од којих један третира ислам као претњу западној цивилизацији, а други као (вишевековну) жртву¹⁰⁾ западне политике. Са становишта научног промишљања могућности како за унутар-исламску, тако и за исламско-западну дебату, могуће је идентификовати питања секуларизације и глобализације либерално-демократског пројекта као битна ограничења: „сам идентитет ислама већ је укаљан његовом наводном позицијом као ‘другог’ западне модерности а афирмација исламске вере неизбежно се повезује са одбацивањем уместо са прихватањем алтернативних идентитета заснованих на религији, вери и моралности“.¹¹⁾ Истовремено, неке тензије су ендемски присутне унутар ислама. Невзат Согук идентификује три: одсуство адекватне комуникације исламских друштава са сопственом историјом, питање сусрета и међуигре ислама и модерности, као и сукоб политичких тежњи са локалним, регионалним и глобалним економским потребама – конкретно, питања власништва, производње и (ре)дистрибуције.¹²⁾

7) Mohammed Ayoob: *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, p. 152.

8) Ayoob: *Ibid.*, p. 131-132.

9) Heywood: *Ibid.*, p. 197.

10) Видети и: Sayyid, Bobby S.: *A Fundamental Fear. Eurocentrism and the Emergence of Islamism*, Zed Books Ltd., London – New York.

11) Shahrbanou Tadjbakhsh: ‘International relations theory and the Islamic worldview’, in: Amitav Acharya and Barry Buzan (eds.): *Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, Abingdon, 2010, p. 175.

12) Soguk, Nevzat: *Globalization and Islamism. Beyond Fundamentalism*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, 2011, 192-194. Согук апострофира Турску и Индонезију као муслиманске земље које су нешто отвореније за глобалне токове од већине осталих. О исламској димензији турске политике и њеним амбицијама у регионима Балкана, Кав-

Упркос трагичним последицама које је, посебно у последње две деценије, оставио радикални исламизам – пре свега кроз деловање терористичких организација и покрета – што природно јача разумевање за западну страну овог спора, значајан део одговорности за погрешно међусобно разумевање Запада и ислама почива управо на страни Запада, о чему је Едвард Саид писао у чувеној књизи *Оријентализам*¹³⁾. Једна од предрасуда укореењених у великом делу западне мисли јесте она о исламу као јединственој цивилизацији и тиме потпуно монолитном систему.¹⁴⁾ Неуважавање бројних верских, културолошких, националних и политичких различитости унутар самог исламског корпуса од стране западних сила, поготово у периоду до половине двадесетог века, када је Запад имао готово потпуну политичку контролу и утицај над највећим делом територија настањених муслиманима, довело је до бројних проблема и у великој мери узроковало раст исламизма, па и оног екстремног. Постоје, наравно, и други фактори који чине да исламске државе постају плодно тле за развој исламистичког тероризма. Више од две деценије након Првог заливског рата, решење блиско-источне кризе још увек није на видику,¹⁵⁾ што доводи до пораста изневерених очекивања. Питање верских а тиме и шире друштвених ауторитета у исламу, односно „ко говори у име ислама“, отвара простор за манипулације – при чему један од одговора на ово питање пружају транснационалне терористичке групе.¹⁶⁾ На политичка, економско-социјална, културна, верска и друга друштвена питања одговара се у фундаменталистичком маниру. Исмаил, у том смислу, примећује да јачање фундаменталистичке димензије ислама и исламистичке политике подразумева „већу усредсређеност на шеријат него на нове политичке облике, друштвене моделе или агенду за светлију будућност“.¹⁷⁾

каза и Блиског Истока, видети: Дарко Танасковић: *Неоосманизам. Повратак Турске на Балкан*, Службени гласник – Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010, стр. 70-104.

13) Едвард Саид: *Оријентализам*, Библиотека XX век – Чигоја штампа, Београд, 2000.

14) Ауооб: *Ibid.*, p. 12. Анализирајући политичке манифестације ислама, Ајуб даје детаљно поређење двеју водећих исламских држава, доминантно сунитске Саудијске Арабије и доминантно шиитског Ирана, показујући само на овом једном примеру бројне суштинске различитости унутар онога што се често погрешно перципира као монолитни „исламски свет“ (видети: Ауооб: *Ibid.*, pp. 42-63.). Видети и: Доминик Мојси: *Геополитика емоција. Како културе страха, понижења и наде утичу на обликовање света*, Слио, Београд, 2012, стр. 75.

15) Ignacio Ramonet: *Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998, p. 120.

16) Ауооб: *Ibid.*, p. 131. Видети и: François Burgat: *Islamism in the Shadow of al-Qaeda*, University of Texas Press, Austin, 2008.

17) Ismail: *Ibid.*, p. 160.

Доминик Мојси, у својој популарној и врло успелој студији *Геополитика емоција*, износи тезу да савремени арапско-исламски свет¹⁸⁾ карактерише „култура понижења“ (насупротив „култури наде“, доминантно присутној у великом делу Азије и „култури страха“, преовлађујућој на Западу). Управо тај осећај понижења, заједно са другим факторима о којима ће бити речи, у великој мери индукује насиље које се на глобалном нивоу јавља у облику транснационалног исламистичког тероризма, будући да „понижење без наде изазива очајање и ствара тежњу за осветом која лагано прераста у деструктивни импулс“.¹⁹⁾ Радикална мисао која настаје у исламском окружењу, дајући потпору и оправдање фундаменталистичким групама и покретима, у сваком случају је дифузна и далеко од тога да је једнозначна. Масимо Кампанини, међутим, идентификује пет општих елемената исламске радикалне мисли: 1) схватање данашњег света као света у стању неверовања, 2) нуђење тзв. „ретроспективне утопије“ као одговора на изазове данашњице, 3) неопходност стварања исламске државе (у једнини – дакле, не већег броја засебних држава), 4) прихватање цихада као средства борбе, и 5) утемељење у исламским концептима божанског суверенитета, правде и верског саветовања.²⁰⁾ Дубоке вредносне поделе пресликавају се у политичко-безбедносну сферу у најрадикалнијем облику, при чему се отвореност западне цивилизације од стране фундаменталиста доживљава као слабост:²¹⁾ „Тај сегмент света изгледа да је мотивисан мржњом према западњачким вредностима толико дубоко, да су његови представници спремни на самоубиство и изазивање огромних страдања невиних, приликом уништавања наших друштава, у име нечега што они виде као сукоб међусобно искључивих вредности“.²²⁾

Комплексност односа радикалног исламизма према западњачкој модерности, огледа се у чињеници да се модерна средства,

---

18) Ова кованица довољно говори о појмовној конфузији када је реч о савременом промислању ислама и исламизма, и може се тумачити у кључу Ајубове опаске о погрешно перципираном монолиту, јер неке од највећих и најважнијих муслиманских земаља, попут Индонезије, Ирана, Пакистана или Турске нису арапске, као што ни сви блискоисточни и северноафрички Арапи нису припадници исламске вере. Сличну кованицу („Arab/Muslim“) користи и Томас Фридман: Friedman, Thomas L.: *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Picador – Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.

19) Мојси: *Ibid.*, стр. 74.

20) Кампанини: *op. cit.*, стр. 158-160. Видети и: Jeffrey R. Halverson, H. L. Goodall, Jr, and Steven R. Corman: *Master Narratives of Islamist Extremism*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.

21) Friedman, *op. cit.*, p. 422-425; 557-563.

22) Кисинџер, Хенри: *Да ли је Америци потребна спољна политика? У сусрет дипломатији XXI века*, Клуб плус, Београд, 2011, стр. 328.

технике и инструменти од стране радикалних исламиста прихватају, док се, истовремено, одбацује модернистички *ratio*: „Идеологија радикалног исламизма, ..., сасвим је савремена и нимало није ‘средњовековна’, а за то постоји мноштво врло прецизних разлога“: 1) чињеница да је радикални исламизам великим делом производ напетости савременог света; 2) чињеница да радикални исламисти обилато користе савремена средства пропаганде, те 3) чињеница да се константно и предано ради на модернизовању, тј. прилагођавању поруке средњовековне теологије актуелним изазовима и политичким циљевима.²³⁾ Сложена међуигра исламизма и модерности добија свој специфичан израз управо кроз деловање фундаменталистичких и терористичких организација и група.

Када је реч о западно-исламским односима, вреди се подсетити Семјуела Хантингтона и његовог концепта сукоба цивилизација, представљеног почетком последње деценије двадесетог века, затим донекле запостављеног и одбаченог у наредним годинама, а посебно реактуелизованог након терористичких напада Ал Каиде на Сједињене Америчке Државе у септембру 2001. године. Према Хантингтону, ислам је, као једна од неколико великих цивилизација (уз афричку, јапанску, кинеску, латиноамеричку, православну, Хинду, и западну), омеђен „крвавим границама“. Овом фразом, која делује контрверзно и у великој мери претерано, Хантингтон се служи тврдећи да постоји инхерентна склоност ислама према примени групног насиља и учешћу у насилним политичким сукобима. Он је утврдио да се „велика већина сукоба због неодговарајуће границе догодила [се] широм Евроазије и Африке, дуж границе која раздваја муслимане од немуслимана. Док је на макро или глобалном нивоу светске политике примаран сукоб цивилизација између Запада и остатка, на микро или локалном нивоу то је сукоб између ислама и других“.²⁴⁾ Хантингтон се, међутим, не задржава на овој констатацији, већ покушава да, анализом различитих фактора, објасни претпостављену муслиманску склоност ка групним сукобима. Он ове сукобе посматра дуж две линије раздвајања: између сукоба у савременој и историјској димензији, и између унутар-исламских и спољашњих сукоба. Шест фактора којима се може објаснити муслиманска склоност ка групном насиљу су следећи: 1) инхерентни милитаризам – ислам као „религија мача“; 2) близина и директан додир са немуслиманским групама кроз историју; 3) „несварљивост“ муслимана – проблем односа немуслиманских већина са муслиманским мањинама и обратно, муслиманских већина

23) Кампанини: *Ibidem*.

24) Семјуел Хантингтон: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000, стр. 283.

са немуслиманским мањинама; 4) статус жртве, посебно у односу на западни империјализам у деветнаестом веку; 5) одсуство доминантне државе – недостатак центра као извор нестабилности; и 6) демографска експлозија у муслиманским друштвима, при чему постоји велики број незапосленог становништва узраста петнаест до тридесет година.²⁵⁾

Као што је већ речено, исламистички тероризам представља најрадикалнији израз насиља којим се служе радикални исламисти.²⁶⁾ Од стране различитих фундаменталистичких група, примена насиља се посматра као једини начин очувања традиције и вредности од „културног цунамија“ западних производа и материјализма.²⁷⁾ Према речима Мохамеда Ајуба, транснационални сиахад представља глобални напад у циљу локалне одбране онога што се доживљава као аутентични ислам.²⁸⁾ Озбиљност терористичке претње у литератури али и безбедносним праксама држава доживљава се на различите начине.²⁹⁾ Проблем једног дела литературе, поготово оне државоцентричне, јесте неадекватно сагледавање размера и озбиљности терористичке претње: „Терористи јесу безобзирни, али нису тако бројни. Они немају територију под сталном контролом. Уколико би њихове активности онемогућавале снаге безбедности или административни органи њихових потенцијалних жртава – уколико им ниједна земља не би пружала уточиште – они би постали отпадници од закона који све више морају да се баве сопственим преживљавањем. Уколико покушају да успоставе контролу над делом земље, као што се у извесној мери догодило у Авганистану,³⁰⁾ пораз им се може нанети војном операцијом. Кључ антитерористичке стратегије је, дакле, елиминација њихових упоришта“.³¹⁾ Мада је опаска о елиминацији упоришта тероризма исправна, јасно је да у време писања ових речи Хенри Кисинџер није могао претпоставити појаву једног потпуно новог феномена у

25) Хантингтон: *op. cit.*, стр. 291-294.

26) О феномену тероризма као облика угрожавања безбедносних капацитета државе, видети: Гаџиновић, Радослав: *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013, стр. 262-281.

27) Steven L. Lamy, *et al.*: *Introduction to Global Politics*, Oxford University Press, New York, 2011., p. 267. Видети и: Desai, Meghnad: *Rethinking Islamism. The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London – New York, 2007.

28) Ayoob: *op. cit.*, p. 132.

29) Robert Jackson and Georg Sorensen: *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 252-254.

30) О специфичном геополитичком положају Авганистана и Пакистана, видети: Parag Khanna: *The Second World. Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008, pp. 108-114.

31) Кисинџер: *op. cit.*, стр. 330.

сфери транснационалног тероризма: тзв. Исламске државе Ирака и Леванта (*Islamic State of Iraq and the Levant – ISIL*), која у погледу бројности, организованости, економске независности и величине територије представља потпуну безбедносну новину и оповргава највећи део Кисинцевих теза из наведеног пасуса. Када је реч о озбиљности претње и могућности адекватног одговора на њу, треба уочити и „разлике у структури вредности“, будући да „секуларне државе не могу на кредибилан начин да материјално угрозе оно што терористи спиритуално вреднују“.³²⁾

Након терористичких напада Ал Каиде на Сједињене Америчке Државе у септембру 2001. године, угледни амерички научник, публициста и телевизијски водитељ Фарид Закарија (иначе пореклом из угледне муслиманске породице из Индије), објавио је у часопису „Њузвик“ есеј под називом „Политика беса: Зашто нас мрзе?“³³⁾ покушавајући да проникне у узроке успона исламског фундаментализма у најагресивнијем облику и порекло његове нетрпељивости према западном свету. Констатујући да је језгро антизападног сентимента пре свега на Блиском истоку³⁴⁾ а не у целом исламском свету, те да велику улогу игра арапски осећај понижења, пропадања и очаја, као и опкољености модерним светом који симболизују Сједињене Америчке Државе, Закарија је покушао да одреди факторе који су пресудно утицали на генезу насилне ескалације дубоких муслиманско-западних тензија. Он је том приликом издвојио три групе фактора: 1) некомпетентна и корумпирана власт, односно слаба државност у великом делу муслиманског света у последњим деценијама, што је у склопу са 2) пропашћу модернистичких идеја и пројеката, попут секуларизма, национализма и социјализма и 3) религијом која се, у фундаменталистичком облику јавила као алтернативни извор легитимитета, довело до стварања својеврсних друштвених и политичких околности које су индуковале склоност ка насилном решавању исламско-западних напетости и спорова. Тринаест година касније, у нешто краћем есеју названом „Зашто нас још увек мрзе, 13 година касније?“³⁵⁾ и објављеном у „Вашингтон посту“, Закарија је кориговао и допу-

32) Steven L. Lamy, *et al.*: *op. cit.*, p. 270.

33) Fareed Zakaria: ‘The Politics of Rage: Why Do They Hate Us’, *Newsweek* [online], доступно на: <http://www.newsweek.com/politics-rage-why-do-they-hate-us-154345> [приступљено 20.11.2014.].

34) О безбедној динамици Блиског истока видети: Lynch, Mark: ‘Globalization and Arab Security’, in: Jonathan Kirshner (ed.): *Globalization and National Security*, Routledge, London – New York, 2006, pp. 171-200. Такође и: Вјачеслав Авијуцки, *Континенталне геополитике*, Клио, Београд, 2009, стр. 189-217.

35) Fareed Zakaria: ‘Why They Still Hate Us, 13 Years Later’, *The Washington Post* [online], доступно на: <http://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-why-they-still-hate-us->

нио неке своје увиде, али је остао при ставовима изнетим у наведеној анализи.

У светлости наведених налаза, намеће се питање о перспективама ислама и исламизма, како на унутрашњем плану, тако – можда у још већој мери – када је реч о исламско-западним односима. Питер Демант, раније цитиран као аутор четворочлане дефиниције исламизма, идентификује пет дилема чије би разрешење у великој мери могло да одреди ове перспективе.³⁶⁾ Оне се односе на начине како ће се ислам одредити према неким од суштински важних феномена данашњице, односно на: 1) однос ислама према муслиманским сакралним изворима; 2) однос ислама према сопственим унутрашњим поделама; 3) однос ислама према научном разуму; 4) однос ислама према демократији;³⁷⁾ као и 5) однос ислама према новим импулсима који долазе од тзв. „западног ислама“.³⁸⁾

Уочљиво је да Демантове дилеме о будућности ислама представљају – природно – само једну страну исламско-западних односа. Несумњиво да је, уколико перспективе конструктивног развоја ових односа уопште постоје као циљ, и на страни Запада неопходно одговорити на бројна питања и дилеме. Међутим, чини се да је западни свет, упркос сопственој дифузности и хетерогености, ништа мањој од исламске, ипак у већој мери одговорио на сложена питања свог идентитета или барем пронашао начине за организацију мирног суживота унутрашњих различитости. Разуме се да су неопходни време и промена бројних пракси и политика обеју страна, али може се рећи да ће перспективе ислама и његових односа са Западном цивилизацијом постати светлије када у погледу унутрашње консолидације решавања дилема о сопственом политичком идентитету ислам постане равноправан саговорник.

13-years-later/2014/09/04/64f3f4fa-3466-11e4-9e92-0899b306bbea_story.html [приступљено 20.11.2014.].

36) Demant: *op. cit.*, pp. 221-226.

37) Видети и: Caroline Cox and John Marks: *The 'West', Islam and Islamism. Is Ideological Islam compatible with Liberal Democracy?*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London.

38) Видети и: Ramadan, Tariq: *Western Muslims and the Future of Islam*, Oxford University Press, New York, 2004; Saggar, Shamit: *Pariah Politics. Understanding Western Radical Islamism and What Should be Done*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

ЛИТЕРАТУРА

- Авијучки, Вјачеслав: *Континенталне геополитике*, Clio, Београд, 2009.
- Ayoob, Mohammed: *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008.
- Burgat, François: *Islamism in the Shadow of al-Qaeda*, University of Texas Press, Austin, 2008.
- Demant, Peter R.: *Islam vs. Islamism. The Dilemma of the Muslim World*, Praeger Publishers, Westport [CT] – London, 2006.
- Desai, Meghnad: *Rethinking Islamism. The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London – New York, 2007.
- Гађиновић, Радослав: *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013.
- Zakaria, Fareed: 'The Politics of Rage: Why Do They Hate Us', *Newsweek* [online], доступно на: <http://www.newsweek.com/politics-rage-why-do-they-hate-us-154345> [приступљено 20.11.2014.].
- Zakaria, Fareed: 'Why They Still Hate Us, 13 Years Later', *The Washington Post* [online], доступно на: http://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-why-they-still-hate-us-13-years-later/2014/09/04/64f3f4fa-3466-11e4-9e92-0899b306bbee_story.html [приступљено 20.11.2014.].
- Ismail, Salwa: *Rethinking Islamist Politics. Culture, the State and Islamism*, I. B. Tauris, London – New York, 2006.
- Jackson, Robert and Georg Sorensen: *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Кампанини, Масимо: *Историја Средњег истока (1798-2006)*, Clio, Београд, 2011.
- Кисинџер, Хенри: *Да ли је Америци потребна спољна политика? У сусрет дипломатији XXI века*, Клуб плус, Београд, 2011.
- Khanna, Parag: *The Second World. Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008.
- Lamy, Steven L. et al.: *Introduction to Global Politics*, Oxford University Press, New York, 2011.
- Lynch, Mark: 'Globalization and Arab Security', in: Jonathan Kirshner (ed.): *Globalization and National Security*, Routledge, London – New York, 2006, pp. 171-200.
- Martin, Richard C. and Abbas Barzegar: *Islamism. Contested Perspectives on Political Islam*, Stanford University Press, Stanford [CA], 2010.
- Мојси, Доминик: *Геополитика емоција. Како културе страха, понижења и наде утичу на обликовање света*, Clio, Београд, 2012.
- Ramadan, Tariq: *Western Muslims and the Future of Islam*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Ramonet, Ignacio: *Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998.
- Saggar, Shamit: *Pariah Politics. Understanding Western Radical Islamism and What Should be Done*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

- Саид, Едвард: *Оријентализам*, Библиотека XX век – Чигоја штампа, Београд, 2000.
- Sayyid, Bobby S.: *A Fundamental Fear. Eurocentrism and the Emergence of Islamism*, Zed Books Ltd., London – New York.
- Soguk, Nevzat: *Globalization and Islamism. Beyond Fundamentalism*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, 2011.
- Tadjbakhsh, Shahrbanou: 'International relations theory and the Islamic worldview', in: Amitav Acharya and Barry Buzan (eds.): *Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, Abingdon, 2010, pp. 174-196.
- Танасковић, Дарко: *Неоосманизам. Повратак Турске на Балкан*, Службени гласник – Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010.
- Friedman, Thomas L.: *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Picador – Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.
- Halverson, Jeffrey R., H. L. Goodall, Jr, and Steven R. Corman: *Master Narratives of Islamist Extremism*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.
- Хантингтон, Семјуел: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000.
- Heywood, Andrew: *Global Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.
- Cox, Caroline and John Marks: *The 'West', Islam and Islamism. Is Ideological Islam compatible with Liberal Democracy?*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London.

Mladen Lisanin

ISLAM AND ISLAMISM: ORIGINS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Resume

The goal of the author is to present basic trajectories of the occurrence and development, as well as possible perspectives of Islam as a political expression – otherwise defined as Islamism. While cultural, geographical and political-economic origins of Islamism are largely known, they must be repeatedly researched, bearing in mind the transformations that Islamism, as the political expression of Islam, has undergone over the last several decades. Intra-Islamic religious and thusly political divisions, relation of Islam to the Western world and modernity as one of the West's most significant properties, as well as the position of religion in the political history of Islamic societies, represent some of the factors which are seldom stipulated, in the contemporary literature, as significant in the formation of contemporary Islamism. The issue of the use of force represents a distinctive area within contemporary Islamic studies, and the answer to this question is what

the prospects of not only Islam and Islamic politics, but also global political relations depend on.

Keywords: *Islam, Islamism, Terrorism, Modernity, Civilization.*

---

* Овај рад је примљен 27. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.